

Pankin omistusmuoto ja finanssivakaus

Jari-Mikko Meriläinen

Vuosien 2008–2009 finanssikriisi aiheutti ongelmia myös Länsi-Euroopan pankkisektorille. Eniten mediahuomiota saivat PIGS-maiden eli Portugalin, Irlannin, Kreikan ja Espanjan ongelmat, mutta Suomessa muistetaan hyvin myös Islannin pankkikriisi. Näiden maiden lisäksi pankkisektorit kriisiytyivät systeemisesti myös Iso-Britanniassa, Hollannissa, Tanskassa, Itävallassa, Saksassa ja Luxemburgissa. Suuria pankkeja päätyi eri maissa valtion hallintaan ja erilaisia tukipaketteja julkistivat niin kansalliset viranomaiset kuin myös Euroopan keskuspankki.

Väitöskirjassa tutkitaan Länsi-Euroopan pankkeja ja niiden vakautta. Uusi, parhaillaan käyttöön otettava pankkisääntelysäännöstö Basel III korjaa pankkisektorissa vuosien 2008–2009 finanssikriisissä esille tulleita ongelmia. Yhtenä osa-alueenaan Basel III painottaa pankkisektorin iskunvaimennuskyvyn kohen-

tamista. Tällä säännöstö pyrkii muun muassa estämään finanssitalouden ongelmien heijastumista reaalityöelämään ja lieventämään pankkisektorin suhdannevaihteluja voimistavaa vaikutusta. Tämä niin kutsuttu prosyklisyys oli eräs finanssikriisiä leimanneita pankkisektorin heikkouksia, joita uudella sääntelyllä pyritään korjaamaan.

Läntisen Euroopan pankkisektori eroaa monien muiden alueiden pankkisektoreista siinä, että sitä rikastuttaa pankin omistusrakenteiden monimuotoisuus. Liikepankkien eli tyypillisesti osakkeenomistajien omistamien, voittoa maksimoivien ja voittoa jakavien pankkien lisäksi Länsi-Euroopassa on laaja osuuskuntamuotoisten pankkien ja säästöpankkien muodostama sektori. Yhteensä nämä pankit kattavat noin neljäsosan Länsi-Euroopan pankkien kokonaistasearvosta, joskin ne ovat pääosin keskittyneet muutamaan Keski- ja

Kirjoitus perustuu Vaasan yliopistossa 8.12.2017 tarkastettuun väitöskirjaan “Essays on financial stability and bank ownership type”. Väitöstilaisuudessa vastaväittäjänä toimi professori Giovanni Ferri (LUMSA Università) ja kustoksena professori Panu Kalmi (Vaasan yliopisto). KTT Jari-Mikko Meriläinen (jari-mikko.merilainen@uva.fi) työskentelee apurahatutkijana Vaasan yliopistossa.

Pohjois-Euroopan maahan. Saksassa säästöpankkiryhmä on vähittäispankkitoiminnan markkinajohtaja ja sillä on yli 50 miljoonaa asiakasta. Niin ikään Ranskassa osuuskuntamuotoiset pankit ovat maan suurimpien pankkiryhmien joukossa.

Osuuskuntamuotoisten pankkien omistusrakenne ei ole osakemuotoinen, vaan ne ovat jäsentensä omistajia. Yleensä niillä ei ole voitonjakoa, minkä vuoksi osuuskuntamuotoiset pankit eivät ole yksiselitteisesti voittoa maksimoivia pankkeja, vaan niiden toiminnan tavoitteet ovat monimuotoisemmat. Voi sanoa, että voitonmaksimoinnin sijaan osuuskuntamuotoisten pankkien tavoite on turvata jäsentensä etuja. Säästöpankit muistuttavat monilta osin osuuskuntamuotoisia pankkeja, mutta eroavat niistä omistusrakenteensa ja tavoitteidensa osalta. Ne ovat joko pankkipalveluja tarjoavia yksityisiä säätiöitä tai julkisomisteisiä pankkeja, kuten esimerkiksi saksankielisessä Euroopassa.

Väitöskirjani ensimmäisessä artikkelissa tutkitaan Länsi-Euroopan liikepankkien, osuuskuntamuotoisten pankkien sekä yksityisten säästöpankkien ja julkisomisteisten säästöpankkien luottokannan kasvun syklisyyttä. Aiemmin Ivashina ja Scharfstein (2010) sekä Cull ja Martínez Pería (2013) ovat osoittaneet, että pankkien luotonanto supistui vuosien 2008–2009 finanssikriisissä. Niin ikään Micco ja Panizza (2006) ja Bertay ym. (2015) ovat näyttäneet, että pankkien luotonanto on riippuvainen taloussuhdanteista. Miccon ja Panizzan (2006) sekä Bertayn ym. (2015) tulokset osoittavat, että julkisomisteisten pankkien luotonanto on vähemmän riippuvaista suhdannevaihteluista kuin liikepankkien antolainaus.

Tutkimustulosten perusteella voi todeta, että sekä vuosien 2008–2009 finanssikriisi että

seurannut Euroopan velkakriisi aiheuttivat negatiivisen sokin Länsi-Euroopan pankkien luottokannan kasvuun. Sokki oli selvästi pienempi osuuskuntamuotoisissa pankeissa ja säästöpankeissa kuin se oli liikepankeissa, eivätkä ne supistaneet antolainaustaan talouskriiseissä yhtä voimakkaasti kuin liikepankit. Lisäksi osuuskuntamuotoiset pankit ja säästöpankit eivät osallistuneet kriisejä edeltäneeseen rajuun luottokannan kasvuun, vaan niiden antolainaus kriisiä edeltäneinä vuosina oli selvästi liikepankkien lainausta maltillisempaa.

Väitöskirjan toisessa artikkelissa tutkitaan Länsi-Euroopan pankkien luottotappiokirjanpitoa. Mielenkiinnon kohteina ovat pankkien luottotappiovarausten syklisyys ja ajantasaisuus sekä luottotappioiden syklisyys. Ensimmäisen artikkelin tavoin pankit jaetaan omistustyyppien perusteella neljään eri kategoriaan: liikepankkeihin, osuuskuntamuotoisiin pankkeihin, yksityisiin säästöpankkeihin ja julkisomisteisiin säästöpankkeihin. Useat aikaisemmin tehdyt tutkimukset, esimerkiksi Laeven ja Majnoni (2003) sekä Bikker ja Metzmakers (2005), ovat todenneet, että luottotappiovaraukset ovat vahvasti riippuvaisia taloussuhdanteista.

Olszak ym. (2017) osoittavat, että säästöpankkien ja osuuskuntamuotoisten pankkien luottotappiovaraukset ovat vähemmän riippuvaisia suhdanteista kuin liikepankkien luottotappiovaraukset. Bertayn ym. (2015) tulosten perusteella myös julkisomisteisten pankkien luottotappiovaraukset ovat vähemmän syklisiä kuin yksityisomisteisten pankkien. Bertay ym. (2015) ehdottavat, että se voi johtua joko vähemmän syklisistä luottotappioista tai siitä, että julkisomisteiset pankit ovat yksityisomisteisiä pankkeja konservatiivisempia luottotappiovaraustensa allokoinnissa. Tämä tarkoittaa

sitä, että ne eivät supista tai kasvata luottotappiovarauksiaan ylioptimismin, liioittelun yms. subjektiivisten syiden vuoksi. Artikkelissa selvitetään, onko eri omistusmuotoisten pankkien luottotappiovarauksissa tällainen harkinnanvarainen komponentti, jota ei voi selittää luottotappioilla ja joka on riippuvainen taloussuhdanteista.

Tulosten perusteella voi todeta, että pankkien luottotappiovarauksissa on syklinen komponentti, jota ei voi selittää pankkien luottotappioilla. Osuuskuntamuotoisten pankkien luottotappiovarauksissa tätä komponenttia ei ole, eli ne eivät supista tai kasvata luottotappiovarauksiaan nousu- ja laskusuhdanteissa. Mahdollisesti tämän selittää osuuskuntamuotoisten pankkien oman pääoman osin vaihtuva luonne. Osuuskunnan asiakasomistajat tuovat pankkiin mukanaan omaa pääomaa, joka heillä on oikeus viedä mukanaan asiakassuhteen päätyttyä. Tästä voi esittää sen johtopäätöksen, että osuuskuntamuotoiset pankit suojelevat pääomaansa konservatiivisella luottotappiovarausten allokoinnilla asiakaspääomansa turvaamiseksi.

Tämä viittaa siihen, että osuuskuntamuotoiset pankit ja säästöpankit allokoivat luottotappiovarauksia lähitulevaisuuden odotettuja luottotappioita varten, mutta liikepankit eivät toimi niin. Tämän voi selittää sillä, että osuuskuntamuotoisten pankkien ja säästöpankkien toiminnan tavoitteet eivät ole yksiselitteisesti voittoa maksimoivia. Sen vuoksi niillä ei ole osakkeenomistajilta tulevia paineita voitonjakoon, vaan ne voivat kerätä reservejä lähitulevaisuuden odotettuja luottotappioita varten. Luottotappioiden syklisyyttä koskevat tulokset osoittavat, että sekä yksityisomisteisten että julkisomisteisten säästöpankkien luottotappiot ovat vähemmän syklisiä kuin liikepankkien ja

osuuskuntamuotoisten pankkien luottotappiot. Yhdessä näistä tuloksista voi päätellä, että Olszakin ym. (2016) tulokset luottotappiovarausten vähemmästä syklisyydestä voi osuuskuntamuotoisten pankkien kohdalla selittää konservatiivisemmalla luottotappiovarausten allokoinnilla. Vastaavasti säästöpankkien luottotappiovarausten vähemmän syklisyyden voi selittää niiden luottotappioiden vähemmän syklisellä luonteella.

Väitöskirjan kolmannessa artikkelissa tutkitaan Espanjan eteenpäin katsovaa luottotappiovarausjärjestelmää. Järjestelmä otettiin Espanjassa käyttöön vuonna 2000 ja sen tavoitteena on kerätä reservejä taantumissa syntyviä luottotappioita varten jo hyvinä aikoina. Muissa Länsi-Euroopan maissa luottotappiovaraukset allokoidaan identifioitujen luottotappioiden perusteella. Sen vuoksi luottotappiovaraukset yleensä kasvavat jyrkästi taantumissa, joihin luottotappiot kasautuvat. Espanjan järjestelmällä pyritään siihen, että luottotappiovaraukset eivät olisi yhtä syklisiä, vaan ne jakautuisivat tasaisemmin yli ajan ja että pankit olisivat taantumissa vakaampia.

Tässä artikkelissa tutkitaan, ovatko espanjalaispankkien luottotappiovaraukset merkittävästi vähemmän syklisiä kuin muiden länsieurooppalaispankkien luottotappiovaraukset. Lisäksi tutkitaan, olivatko espanjalaispankit vähemmän (tai enemmän) alttiita talousvaikeuksille kuin pankit muualla Länsi-Euroopassa. Talousvaikeudet (*failure*) määritellään joko konkurssiksi, yritysjärjestelyksi tai tukiohjelmaan osallistumiseksi (Vazquez ja Federico 2015; Chiamonte ja Casu 2017).

Tutkimustulokset osoittavat, että espanjalaispankkien luottotappiovaraukset eivät juuri olleet vähemmän syklisiä kuin muiden länsieurooppalaispankkien luottotappiovaraukset.

Espanjalaispankeilla oli ennen kriisiä käytösään kookkaammat reservit kuin muilla pankeilla, mutta ne olivat liian pienet suhteutettuna vuosina 2008–2009 jyrkästi kasvaneisiin luottotappioihin. Sen vuoksi kerätyt ylimääräiset reservit loppuivat jo ensimmäisenä kriisivuonna.

Espanjalaispankit olivat muita länsieurooppalaispankkeja todennäköisempiä ajautumaan talousongelmiin, mutta hieman yllättävästi espanjalaiset liikepankit eivät olleet sen enempiä eivätkä vähempää alttiimpia ongelmille kuin liikepankit muualla Länsi-Euroopassa. Espanjan pankkikriisi oli ennen kaikkea säästöpankkikriisi, minkä seurauksena Espanjan säästöpankkisektori käytännössä katosi kriisin yhteydessä tehdyissä uudelleenjärjestelyissä. Tärkeä tekijä säästöpankkien vakaville ongelmille oli niiden vahva osallistuminen Espanjan nopean rakennussuhdanteen lainoittamiseen. Kuplan puhjettua ja kiinteistöjen hintojen laskettua Espanjan pankkisektori kriisiytyi. Kaikkein kannattavimmat espanjalaispankit olivat kriisivuosina vähemmän alttiita talousongelmille kuin niiden vertailupankit muualla Länsi-Euroopassa. Näille pankeille kerätyt reservit ovat voineet olla riittäviä suuria, jotta eteenpäin katsova luottotappiovarausjärjestelmä toimi kuten oli suunniteltu.

Väitöskirjan neljännessä ja viimeisessä artikkelissa tutkitaan Länsi-Euroopan pankkien rahoitusrakenteita. Erityisinä mielenkiinnon kohteina ovat niin sanotut pysyvät rahoituslähteet, asiakastalutukset, muut pitkäaikaiset vastaavat ja oma pääoma. Kyseiset rahoituslähteet

on määritelty uudessa likviditeettisääntelyssä vakaiksi varainhankinnan lähteiksi. Pankit jaotellaan liikepankkeihin, osuuskuntamuotoisiin pankkeihin sekä yksityis- ja julkisomisteisiin säästöpankkeihin.

Regressiotulokset osoittavat, että pääsääntöisesti suurilla pankeilla on epävakaampi rahoitusprofiili kuin pienemmillä pankeilla. Tärkein selittävä tekijä tälle on pienten pankkien asiakastalutuspainottuneisuus. Suuret pankit käyttävät pieniä pankkeja enemmän muita pysyviä rahoituslähteitä, mutta se ei riitä kattamaan eroa asiakastalutusten määrässä. Pankin omistusmuotoja koskevien tulosten mukaan osuuskuntamuotoisilla pankeilla ja yksityisillä säästöpankeilla on liikepankkeja ja julkisomisteisia säästöpankkeja vakaampi rahoitusrakenne. Osuuskuntamuotoisten pankkien kohdalla tulos on riippuvainen siitä, käytetäänkö aineistona emoyhtiö- vai jäsenpankkitasen aineistoa, koska osuuskuntamuotoiset pankit käyttävät likviditeetin hallinnassaan pankkiryhmiensä sisäisiä verkostoja.

Väitöskirjan tulosten yhteisjohtopäätöksensä voi esittää, että monet Basel III -pankkisääntelysäännösten tavoitteista on jo toteutettu vapaaehtoisesti Länsi-Euroopan osuuskuntamuotoisissa pankeissa ja säästöpankeissa. Niiden luottokannan kasvu ei ole yhtä syklistä, niiden luottotappiovaraukset ovat enemmän eteenpäin katsovia ja niiden rahoitus on pysyvämpää kuin liikepankeilla. Liikepankkeja pitää sääntelyllä ruotia siihen, mikä voittoa tavoittelemattomissa yhteispankeissa on jo hoidettu omaehtoisesti. □

Kirjallisuus

- Bertay, A. C., Demirgük-Kunt, A. ja Huizinga, H. (2015), “Bank ownership and credit over the business cycle: Is lending by state banks less procyclical?”, *Journal of Banking & Finance* 50: 326–339.
- Bikker, J. A. ja Metzmakers, P. A. J. (2005), “Bank provisioning behaviour and procyclicality”, *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money* 15: 141–157.
- Chiaromonte, L. ja Casu, B. (2017), “Capital and Liquidity Ratios and Financial Distress. Evidence from the European Banking Industry”, *The British Accounting Review* 49: 138–161.
- Cull, R. ja Martínez Peria, M. S. (2013), “Bank ownership and lending patterns during the 2008–2009 financial crisis: evidence from Latin America and Eastern Europe”, *Journal of Banking & Finance* 37: 4861–4878.
- Ivashina, V. ja Scharfstein, D. (2010), “Bank lending during the financial crisis of 2008”, *Journal of Financial Economics* 97: 319–338.
- Laeven, L. ja Majnoni, G. (2003), “Loan loss provisioning and economic slowdowns: Too much, too late?”, *Journal of Financial Intermediation* 12: 178–197.
- Micco, A. ja Panizza, U. (2006), “Bank ownership and lending behaviour”, *Economic Letters* 93: 248–254.
- Olszak, M., Pipień, M., Kowalska, I. ja Roszkowska, S. (2017), “What drives heterogeneity of cyclicity of loan-loss provisions in the EU?”, *Journal of Financial Services Research* 51: 55–96.
- Vazquez, F. ja Federico, P. (2015), “Bank funding structures and risk: Evidence from the global financial crisis”, *Journal of Banking & Finance* 61: 1–14.